

Відгук

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора Корпанюка Миколи Павловича про дисертацію Солецького Олександра Маркіяновича «Модифікація емблематичних форм українського фольклорного та літературного дискурсів», подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальностями: 10.01.01 – українська література, 10.01.06 – теорія літератури.

У загальному спрямуванні наших сучасних гуманітарних наук на пошуки віддаленого й досить віддаленого праякоріння нації, шляхів та особливостей їх розвитку, видозмін і історикокультурних надбань історії письменства, мови, усної народної творчості, культури, філософії, етнопсихології дають багато вдячного матеріалу для справді наукового аргументованого власного себевідкриття й самопізнання. Позбуваючись пут колоніальної меншовартості та псевдонауковості, маємо відновити той національний код, який сформував українців-русичів (русинів, руснаків, рутенців, роксолян), як могутній євроцентричний народ з власними життєводайними кодексами віри, лицарсько-землеробської, побутово-родинної чести, етношляхетности та естетичности. Ці національні первні, затлумлені історичними негараздами, доводиться викопувати з-під великих пластів намулу, нагорненого діями панівних в Україні зайд, котрі середньовічні, ренесансно-бароково-просвітницькі напруження зі самототожности якщо не привласнили собі, то заборонили в нас як ворожі, ненаукові чи видозмінили до невпізнанности.

Пізнавати наш культурний безперервний шлях розвитку від міфологічної доби до сьогодення розпочинали Михайло Максимович, Платон Лукашевич, Омелян Партицький, Яків Головацький, Микола Костомаров, Михайло Красуцький та їхні наступники. На засадах наукових набутків вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених обґрунтуванню категорій «емблематичності» та її символічної, сакральної, психологічної складових,

що проявляються вербально та іконічно, побудоване дисертаціне дослідження Олександра Солецького.

Визначені вченим тема, об'єкт, предмет виразно окреслюють новизну дисертаційної праці, її філологічне практично-теоретичне спрямування. Її структура, апробації та публікації обумовлені метою та завданнями дослідження.

У першому розділі **«Теоретико-методологічна основа дослідження: емблематична форма як модель смислотворення»** виразно обґрунтовано значення цієї «культурної універсалії» міждисциплінарних уявлень для теорії та історії письменства, для пізнання взаємозв'язків між емблемою та метафорою, метонімією, алегорією, художнім образом, між пізнавальними та мовними процесами; унаочнює роль візуальної семіотики в метафізиці, в розгортанні філософського та літературного дискурсів.

У другому розділі **«Емблематична модель гносеології: слово як «емблема»»** простежені шляхи та етапи «емблематизації досвіду», узгодження в ньому наглядного та словесного первнів як засад виникнення й розвитку мови. Цей процес, як стверджує дисертант, «процес вербалізації» значеннево «форматується візуально-вербальними взаємоузгодженнями». Вагомим набутком теми є опрацювання питання про структурні особливості смислотворення, в яких взаємодіють індивідуальні та колективні уявлення про форму та зміст у чуттєвих механізмах «перехрещування» подразників у творенні конкретних образів, що мають ознаки «емблематичного» процесу, вибірково пов'язаного із зовнішніми стимулами. Тому, підкреслює дослідник, комунікативний консенсус у спілкуванні людей народжується із засад універсальних схем узгоджень суб'єктивної візуальної багатозначної ідентифікації, що надає емблемі ознаки образу-схеми, котрий «натякає на смисловий об'єм».

Третій розділ **«Емблематичні форми фольклору»** висвітлює досить цікаве явище: трансформування візуального досвіду у вербальний структурі міфу та різні погляди на це явище Д. Віко, О. Потебні, Е. Дюркгайма, О. Фрейденберга і Р. Барта. Розкриті питання про міфічну творчість як вияв

натуралістичного емблематизму, залежність міфологічного світогляду від емблематичної опосередкованості, способи перетворення реальності, реорганізації її в семіотичний досвід, котрий демонструє емблематичну етимологію.

Схвально, що дисертант у підрозділі 3.3. «Емблематична редукція у «Слов'янській міфології» М. Костомарова» високо оцінює цю студію в темі власного дослідження, внесок попередника в засвоєння міфологічної спадщини пращурів, логіки їхнього мислення, у захисті ним ідеї єдиногобожжя в світлопоклонницькій релігії праслов'ян. Варто було подивитися на наукову працю М. Костомарова на тлі пошуків пракоріння нації його сучасниками – М. Максимовичем, І. Срезневським, А. Метлинським, П. Лукашевичем і опукліше сприйняти доробок автора «Слов'янської міфології». Відомо, що А. Метлинський мав значний вплив на формування наукових зацікавлень М. Костомарова, О. Потебні, їхній націсентризм.

Значним авторитетним твердженням є визначення впливу емблематичної візуальності на ритуал, магію, а вербальної – на примовляння, шептання, казання, на лікування привороту, зняття вроків, заповідянь худобі чи смерті, що унаочнює практичність прадавніх вірувань і світоглядних набутоків.

Для національної літературознавчої медієвістики в дослідницьких студіях над поетикою літературних пам'яток XVI-XVIII сторіч слушними є узагальнення, висновки, спостереження дисертанта, напрацьовані в четвертому розділі **«Від міфології до психоаналізу. Емблематичні механізми і теорії З. Фрейда, К.Г. Юнга, М. Кляйн, Н. Зборовської»**. Висновок про те, що барокове письменство є продовженням міфологічної культури (с. 189 дисертації) підтверджується змістом багатьох творів, уважних до сакральних тем, провідних у них світоглядних питань, що хвилювали книжників упродовж багатьох сторіч, перемижуючись із світською, церковною тематикою, становими культурними й духовними потребами, приписами, авторовими, як в Г. Сковороди, оновлювальними пошуками й знахідками, втіленими у філософсько-богословські максими.

Значним літературним явищем національного письменства цієї доби (XVI-XVIII ст.) є полемічні різноконфесійні твори, наповнені набором суб'єктивізму, упередженості, наступальності супроти віровченневого суперника, що зумовлювало письменників-полемістів у своїх творах проявляти винахідливість, прописні церковні вимоги олітературнювати пошуково, переплітаючи християнсько-нехристиянські засоби і знахідки. Вжите О. Солецьким узагальнене визначення, що міжконфесійна полемічна література – це «війна барокових метафор» (с.188) влучно підкреслює художню сутність цих пам'яток. Проілюстровані ним узагальнення прикладами з поетики «Треносу» Мелетія Смотрицького виразно окреслюють «візуальну психоміметику», «психорезонанс, конкретний чуттєвий ефект та наслідки (с.192), оперті на релігійні візії, що постали з біблійної міфології й творчо використовувалися в полемічній літературі.

Відстоюючи потребу використовувати для аналізу давнього літературного процесу методику психоаналізу, дисертант підкреслює, що в ньому відбита «трансформація» свідомості та психіки тодішніх людей під натиском релігійно-свідомісного і культурного коду, бо в цей час під впливом реформаційних віянь завершилося формування ментальності нашої нації, в котрій на підсвідомому рівні закорінена низка комплексів і поведінкових стереотипів з ознаками «культурної та світоглядної психотравми», одержаної від історичних стресів.

Висновок ученого, що давнє письменство перебувало найближче до первісної міфологічно-фольклорної системи, що в ньому збереглися перша світоглядно-психічна видозміна, змістовно-поетикальна трансформація архетипності, психічної енергії, сублимації та психоінтеграції, як і постійна увага до сакральних тем, тем святих і аскетів, аксіологічних вартощів спрямований на напрацювання новітньої методології для його дослідження. Варто би звернути увагу на напрацювання, що наближені до методології міфологічно-психологічного напрямку в історичній школі, М. Максимовича, Б. Лепкого, В. Перетца, Л. Білецького.

П'ятий розділ «Емблематичний код бароко», в якому аналізуються поетичні емблеми наших письменників XVII-XVIII сторіч, Г. Сковороди, значно поповнив і поглибив аналіз їхнього змісту й форми. Висновок дослідника, що вони є, швидше, «емблематичними формами» (с.211), аніж емблемами, підкреслює творчий підхід письменників до естетики жанру, в якому, за свідченням дисертанта, сконцентровані чи не всі риторичні, поетикальні, світоглядні ознаки бароко (с.212), взаємоперехід візуальних і вербальних емблем, що оперті на словесному (зорові) та смисловому контекстах. Враховуючи напрацювання дослідників барокової поетики, власні спостереження, О. Солецький узагальнює, що основними ознаками літератури бароко є символічність, емблематизм та інші поетологічні засоби, бо в емблематичних творах малюнок і текст нерозривні, утворюють «мовну універсальність» (с.221). Г. Сковорода як представник барокового письменства вбачає «ідею герменевтичного початку» в письменстві та свідомості людей в тексті Біблії, котру вважає третім символічним світом, що трактується із засад християнських догм, містичних уявлень та емблематичних структурувань (с.240). Вникаючи в символізм творів Сковороди, дисертант підкреслює його творчу вагомість, котра, ввібравши в себе здобутки рідної та західноєвропейської культур, суголосна із сучасною західною та постмодерною філософією (с.241) на кордоцентричних засадах.

Емблематична тематика посприяла вченому глибше зануритися в поетику творів Сковороди, мову й стилістику «семіотично-структурно-синкретичну» (с.252), бо письменник-філософ, йдучи за традиціями Києво-Могилянської академії, закладеними ще в добу Петра Могили, задля перконливості свого християнського підходу до проповідницько-повчальної тематики з однаковою авторитетністю ставився як до християнського, так і до поганського вчення. Універсальний образ Нарциса в Г. Сковороди – це не просто гелленський мітологічний образ, прив'язаний до біблійного контексту, а бароково-просвітницька модель виходу в новітній сцієнтично-духовний вимір. Ця думка дисертанта, як і його висновок, що письменник у своїх творах сакральні християнські догми пояснює синкретичними

запозиченнями від Піфагора, Платона, єгипетської, гебрайської мітології підкреслюють його раціонально-просвітницьке ставлення до віровчення, характерне Теофанові Прокоповичу, авторитетному для нього попередникові. Цю особливість дослідник пояснює «зорієнтованістю Г. Сковороди на творення понадчасової, понадпросторової» метафізичної узагальненості, в якій усі культурно-світоглядні системи актуальні, коли вони відображають закон «мудрості» (с. 279). Створену письменником «метамову» своїх творів, дослідник пояснює його світоглядною настановою «все перетікає в усе» згідно його ідеального розуміння творення понадчасових емблематичних перетікань під знаком повсюдного Бога та дзеркального знакового синкретизму (с.286). Такого ж спрямування є використувані ним архетипні образи, бо його твори сформатовані за принципом «метатекстового розширення», в якому переплетені тлумачення Святого Письма, твори отців-богословів, авторські та фольклорні джерела, покликані увиразнити письменницькі морально-етичні, віровченнєві, національні та естетичні переконання й повчання. Висновок до розділу, що емблематичні моделі в культурі України «стали виразниками інтелектуальної метамови та металогіки, універсальним сигніфікатом ідіостилю доби» (с. 298) не лише підсумовує авторові пошуки та бачення, але й дозволяє дослідникам більш поглиблено ставитися до нього й сприймати давнє письменство.

Шостий розділ дисертаційного дослідження **«Постемблематика: іконічно-конвенційні механізми в новій українській літературі»**. Як окреслив автор у завданнях дослідження, «конкретизує іконічно-конвенційні механізми в новій українській літературі». Аналізуючи тяглість емблематичності в нашому письменстві з прадавніх діб, особливу її плідність в доробку барокових письменників, вчений переконливо аргументує значний вплив творчості Г. Сковороди на стиль письменників нового періоду розвитку літератури, зокрема на Т. Шевченка в проекції тяглості міфологічної, символічної, барокової поетики (с. 308). Шевченко-художник, як наголошує дисертант, опираючись на практичний розвиток мистецтва,

сприяє Шевченкові-поетові творчим використанням символів, перехідністю візуальних образів у вербальні, у віршованих творах через «малюнкові сцени», картини, барокові протиставлення свого та чужого. У поемі «Сон» вдалося йому поглибити і удосконалити поетику власної творчості й вплинути нею на подальший розвиток національної словесності.

Творче використання поетикальних традицій давньої рідної літератури, Г. Сковороди, Т. Шевченка, доробку європейських письменників, філософів, психологів, опертя на «емблематичний код» (с.326) дозволило І. Франкові стати соціально-культурним нервом і образом, що надалі творчо розвивався в доробку його наступників, зокрема В. Стефаніка, Леся Мартовича, котрі у своєму доробку наближають екзистейційно-емоційну тотожність автора та його протагоніста, розглядають емблематичні моделі станової класифікації.

Сила Франкового впливу відчутна й в творчості постмодерністів у їх прискіпливих зацікавленнях темою та образами хаосу, як бачимо в романі «Воцтек» Ю. Іздрика, де панує химерна образно-словесна стильова сполучуваність.

Дослідникові вдалося переконливо розкрити форми емблематичного дискурсу в новій та новітній національній літературі на прикладі аналізованих творів цих авторів.

Дисертантові в аналізі творів Леся Мартовича, їхньої бурлескної стилізації, карикатурного обігрування «тілесної/духовної модифікативності» в оповіданні «Народна ноша» варто було окреслити досвід її опрацювання в повісті «Шинель» Миколою Гоголем. Тематичні висновки, що стосуються класичної літератури XIX – XX сторіч, набагато більше були б переконливішими, коли б в них ширше було окреслене історико-літературне тло, в якому розгортався творчий процес і емблематична мова, стиль доробку аналізованих письменників.

Поза прискіпливою увагою дисертанта залишилися окремі огріхи: не оприлюднені прізвища дослідників творчості В. Стефаніка; у висновках до 6-го розділу пропущені підсумкові думки про творчість і твір «Воцтек» Юрія

Іздрика. Тексти дисертації та автореферата перенасичені чужомовною термінологією.

Не дивлячись на ці зауваження, дисертація О. М. Солецького **«Модифікація емблематичних форм українського фольклорного та літературного дискурсів»** написана на високому теоретично-методологічному й фаховому рівнях, новаторська, актуальна для сучасних вітчизняних літературознавства та теорії літератури. Написані й оприлюднені за темою дисертації автореферат, монографія, 29 одноосібних розвідок у вітчизняних і закордонних наукових виданнях, є ґрунтовним джерелом для подальших наукових студій. Дисертація окреслила і поглибила аналіз поетики національного літературного процесу від мітологічного періоду до сьогодення на прикладі емблематичних форм, чим увиразнила його безперервність і спадкову послідовність, взаємозв'язок між періодами, між доробком видатних письменників і їхніх продовжувачів.

Зміст дисертації, автореферат та публікації відповідають вимогам п.п. 9-10, 12-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07. 2013 р. за № 567 (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів від 19.08. 2015 р., № 656), отже, Солецький Олександр Маркіянович заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальностями 10.01.01 – українська література, 10.01.06 – теорія літератури.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,

професор, професор кафедри

української і зарубіжної літератури

та методики навчання імені М.Максимовича

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний

педагогічний університет

імені Григорія Сковороди»

ПІДПИС М. П. Корпанюк
Засвідчую:
Нач. ВК *Пол Р. Р. Растушев*